

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ атындағы ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯ КАФЕДРАСЫ

С.Қ. Алтайбаев

**«ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ СЕБЕПТЕРІ ТУРАЛЫ ТЕОРИЯЛАР
ЖӘНЕ ОНЫҢ АЛДЫН-АЛУ»
пәні бойынша жаттығулар
ЖИНАҒЫ**

Қарағанды – 2021 ж.

Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты Алтайбаев С.Қ. «Қылмыстылықтың себептері туралы теориялар және оның алдын алу» пәні бойынша жаттығулар жинағы. Қарағанды, ҚР ІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2021 ж.

Рецензенттер: ҚҚЭУ экономикалық және құқықтық зерттеулер ҒЗИ заңи зерттеулер зертханасының аға ғылыми қызметкері, з. ғ.к., доцент Б. Ө. Сейтхожин;

Қазақстан Республикасы ІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, з.ғ. к., полиция полковнигі Г. Ж. Мұхамадиева

«Қылмыстылықтың себептері туралы теориялар және оның алдын алу» пәні бойынша жинаққа практикалық сабақтарға арналған материалдар енгізілген. Бұл жинақ Заңдық білім беретін жоғары оқу орындарының студенттері, магистранттары, докторанттары мен оқытушыларына, құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне, сондай-ақ жалпы оқырмандар қауымына арналған.

ҚР ІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Оқу-әдістемелік кеңесінің шешімімен басылды 21.01.2021. Хаттама № 5.

Кіріспе

«Қылмыстылықтың себептері туралы теориялар және оның алдын алу» жаттығулар жинағы аталған курстың тақырыптық жоспарына сәйкес құрастырылған.

Өздеріңіз білетіндей, маманның криминологиялық кәсібилігі қылмысты зерттеудің нақтылығын, оның себептері мен шарттарын, ең алдымен статистикалық материалдарды, олардың заң шығарушылыққа немесе Құқық қорғау органдарының қызметіне қатысты ма, жоқ па, нақты алдын алу ұсыныстарын жасай білуді, мақсатты түрде, дәйекті түрде, орындалуын бақылау әдісімен болжайды, нәтижесінде бұл жинақ докторанттардың теориялық білімдерін жинақтауға ғана емес, сонымен қатар криминология ғылымының жетістіктері негізінде оларды тәрбиелеуге бағытталған. Жеке криминологиялық зерттеулердің дағдыларын, қылмысты талдаудың социологиялық және математикалық әдістерін, қылмыскердің жеке басын, қылмыстың себептері мен жағдайларын, ішкі істер органдарының қызметкерлері қылмыс жасаудың практикалық мәселелерін дербес шеше білуі қажет.

Қылмыстың алдын алу мемлекет пен ішкі істер органдарының алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Сонымен қатар, қылмыстың алдын алу мәселесі қылмысқа қарсы тұруға қатысты барлық негізгі құжаттарда анықталған.

Докторанттардың тиісті оқу материалын зерделеуге шығармашылықпен қарауды, логикалық ойлауды және криминогендік сипаттағы ең маңызды құбылыстар мен процестерді анықтауды үйренуі өте маңызды, бұл практикада жіберілген және жаттығу мәтіндеріне енгізілген типтік қателіктерді шешуге айтарлықтай жеңілдетеді және нұсқаулық болып табылады.

Жаттығулар докторанттарды оқулықтар, монографиялар, дәрістер мәтіндеріне қосымша жүгінуге жол сілтейді, бұл бағдарламалық материалды тереңірек түсінуге және оны жақсы игеруге әкелуі керек.

Сондай-ақ, тергеу және сот практикасынан алынған барлық мысалдар, статистикалық материалдар шартты болып табылатындығын және тек оқу кезінде қажет иллюстрациялар мен көрнекіліктер үшін келтірілетінін атап өткен жөн.

1-тақырып. Ғылым ретіндегі криминология ұғымы: тарихы, әдіснамасы, пәні, міндеттері мен функциялары

1-жаттығу

Криминология – қылмыс туралы ғылым, оның себептері мен құрбандары, қылмыскердің жеке басы және қылмыстың алдын алу шаралары.

Графикалық-аналитикалық әдістерді қолдана отырып, криминология тақырыбын сызбалық түрде суреттеңіз. Оның негізгі мақсатты элементін анықтаңыз және таңдауыңызды негіздеңіз.

2-жаттығу

Криминология, ол әлеуметтік-құқықтық ғылым болғандықтан, ғылыми білімнің әртүрлі салаларымен тығыз байланысты, атап айтқанда: педагогика, қылмыстық құқық, қылмыстық-атқару құқығы, әкімшілік құқық, психология, әлеуметтану, сот медицинасы, сот психиатриясы, басқару теориясы, қылмыстық іс жүргізу құқығы, қылмыстық статистика, экономика және басқа ғылымдар.

Криминологияның құқықтық және әлеуметтік ғылымдар жүйесіндегі орнын графикалық түрде суреттеңіз.

Криминологияның бейресми ғылымдармен байланысы қандай?

Ол қандай заң ғылымдарымен тығыз байланысты және ол нені білдіреді?

Криминологияның міндеттерін көрсетіңіз.

3-жаттығу

Әдебиеттерде криминологияның әртүрлі анықтамаларын табуға болады:

- салыстырмалы түрде жаппай әлеуметтік құбылыс ретінде қылмыстың болуымен байланысты туындайтын қоғамдық қатынастар саласын зерттейтін ғылым;

- жалпы ғылым жүйесінің бір элементі болып табылатын салыстырмалы түрде тәуелсіз білім жүйесі және ғалымдар мен ғылыми мекемелерді біріктіретін, әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде болашақты, оның тенденциялары мен заңдылықтарын (өткен, қазіргі және болашаққа тән), қылмыстың себептері мен алдын-алуды зерттеуге арналған адамдар қызметінің ерекше нысаны (қылмыстың алдын-алу теориясы мен практикасын жетілдіру мақсатында);

-қылмыстың көрінуінің әлеуметтік мәні мен нысандарын, оның пайда болу себептері мен заңдылықтарын, қылмыс жасаған субъектілердің жеке басын, сондай-ақ оның алдын-алу мақсатында қылмыстың себептері мен жағдайларына әлеуметтік әсер етудің заңдылықтарын зерттейтін қылмыс туралы жалпы теориялық ғылым.

Осы анықтамаларды мұқият оқып шығыңыз. Осы анықтамалардың қайсысы дәлірек және толық? Негізделген жауап беріңіз.

4-жаттығу

Криминологияның ғылым және практикалық қызмет ретіндегі негізгі функцияларының мағынасы мен мазмұнын түсіндіріңіз: алдын алу, түсіндіру, болжау (болжау).

Бұл функциялардың қайсысы қылмысты, оның себептерін зерттеуде жетекші рөл атқарады. Қылмыстың жеке басы, алдын-алу шараларын әзірлеу кезінде? Болашақта қылмыстың өзгеру тенденциялары мен заңдылықтарын зерттеуде қандай функция жетекші болып табылады?

5-жаттығу

Криминология курсының мазмұны мен жүйесін сызбалық түрде суреттеңіз. Криминология оқу курсы қанша бөлімге бөлінеді?

Оның бөлімдерінің әрқайсысы қандай мәселелерді қамтиды?

6-жаттығу

Криминологияның негізгі функцияларын тізімдеңіз және сипаттаңыз.

Болашақта қылмыстың өзгеру тенденциялары мен заңдылықтарын зерттеуде қандай функция жетекші рөл атқарады?

Криминологиялық ғылымның әдіснамалық негізі қандай?

7-жаттығу

Криминологиялық ғылымның табиғаты туралы төмендегі мәлімдемелердің қайсысы сізге ең дұрыс болып көрінеді (жауапты негіздеңіз):

а) криминология қылмыстық құқық ғылымының бөлігі болып табылады, өйткені ол осы ғылымның қойнауында пайда болды және дамыды, оның түсініктері мен категорияларын қолданады; қылмыс туралы ілім және оның себептері қылмыс пен қылмыстық жауапкершілік туралы ілімнен бөлінбейді;

б) криминология – бұл заң ғылымы;

в) криминология құқық пен әлеуметтану шегінде тұр;

г) өз міндеттері, әдістері мен зерттеу әдістері бойынша криминология – бұл әлеуметтану, зерттелетін құбылыстар шеңберінің ерекшелігі бойынша – бұл соттық әлеуметтануы.

8-жаттығу

Құқық қорғау органдарының практикалық қызметі үшін криминологияның маңыздылығын нақты мысалдармен көрсетіңіз.

Тақырып 2. Қылмыс әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде

9-жаттығу

«Қылмыстылық» ұғымына анықтама беріңіз және оның келесі негізгі белгілеріне қысқаша сипаттама беріңіз: Тарихи өзгергіштік, таптық, әлеуметтік, қылмыстық-құқықтық сипаты, қылмыстардың жиынтығы.

10-жаттығу

Қылмысты зерттеудің негізгі криминологиялық міндеттерін көрсетіңіз. Құқық қорғау органдары осы міндеттерді шешетін құралдарды атаңыз.

11-жаттығу

Аудандағы, қаладағы, облыстағы, республикадағы қылмысты зерделеу кезінде мәліметтер көзі ретінде пайдаланылатын құқық қорғау органдарының статистикалық есептілік нысандарын (бөлімдер мен кестелерді) атаңыз.

Төмендегі көрсеткіштердің қайсысы сапалық, ал қайсысы қылмыстың сандық сипаттамаларына жататынын көрсетіңіз:

- 1) осы аумақта тіркелетін қылмыстардың абсолюттік саны;
- 2) осы тізілімде анықталған қылмыстардан зардап шеккендердің саны; қылмысқа келтірілген материалдық залалдың мөлшері;
- 3) белгілі бір түрдегі қылмыстардың үлесі;
- 4) белгілі бір түрдегі қылмыс жасаған адамдардың үлесі;
- 5) топтық қылмыстың үлес салмағы;
- 6) қылмыстың аумақтық бөлінуі;
- 7) виктимизация коэффициенті;
- 8) қылмыстың өсу қарқыны;
- 9) қылмыстық белсенділік коэффициенті;
- 10) қылмыстарды қоғамдық қауіптілік дәрежесі бойынша бөлу;
- 11) қолсұғушылық объектісі бойынша қылмыстарды бөлу;
- 12) қылмыстарды оларды жасаған адамдардың соттылық белгісі бойынша бөлу.

12-жаттығу

Ұғымдардың мазмұнын ашыңыз: қылмыс деңгейі, оның құрылымы, таралуы, қозғалысы.

13-жаттығу

Абай қаласында жыл ішінде 850 қылмыс тіркелген. Қала тұрғындарының саны 425000 адамды құрайды. Саран қаласында осы кезеңде 1120 қылмыс тіркелді. Халық мұнда құрайды 380000 адам.

Қылмыс коэффициентін (деңгейін) әр қаладағы 1000 адамға (халыққа) есептеп, оның қай қалада жоғары екенін анықтаңыз.

14-жаттығу

Төменде келтірілген қылмыстардың қайсысының: 1) латенттілігі төмен; 2) бірқалыпты; 3) орташа; 4) жоғары екенін көрсетіңіз. Неге екенін түсіндіріңіз?

Қылмыс түрлері: адам өлтіру, ұрлық, тонау, зорлау, су жануарлары мен өсімдіктерін заңсыз өсіру, заңсыз аң аулау, кәмелетке толмаған адамды қылмыстық әрекетке тарту, алаяқтық, қашушылық, баланы ауыстыру, балаларды және еңбекке жарамсыз ата-аналарды күтіп-бағуға қаражат төлеуден қасақана жалтару, алдын ала жолмен алынған мүлікті сатып алу немесе сату.

Жасырын қылмысты анықтау әдістерін көрсетіңіз.

Белгілі бір адамдар өздеріне белгілі қылмыс туралы хабарламайтын жағдайлардың криминогендік сипатын ашыңыз

15-жаттығу

Қостанай облысында бір жылда 12350 қылмыскер тіркелген. Оның халқы - 883000 мың, оның 180 мыңы – он төрт жасқа дейінгі балалар. Көрші облыста осы кезең ішінде 8440 қылмыскер тіркелген. Оның халқы 680 мың адамды құрайды, оның 90 мыңы он төрт жасқа толмаған.

Әр аймақтағы халықтың қылмыстық зақымдану коэффициентін (деңгейін) есептеңіз, қайсысы жоғары екенін анықтаңыз.

16-жаттығу

«Қылмыстылықтың әлеуметтік салдары» ұғымын тұжырымдаңыз. Қылмыстың жалпы қауіптілік белгілерінің жиынтығын құрайтын салдардың әлеуметтік қасиеттері қандай?

Қылмыс салдарының әлеуметтік мәселелерді шешуге әсер ету бағыты қандай?

17-жаттығу

Қылмыстылықтың өзгеруіне шешуші әсер ететін негізгі криминологиялық факторларды атаңыз. Ауданның (қаланың, облыстың) қылмыстылығы туралы нақты немесе шартты деректерді пайдалана отырып, әрбір факторға криминологиялық баға беріңіз.

18-жаттығу

Төмендегі көрсеткіштердің қайсысы қылмыстылықтың сапалық жағын көрсететінін немесе көрсетпейтінін және неге екенін көрсетіңіз:

а) қылмыстар (онша ауыр емес, ауырлығы орташа, ауыр, аса ауыр) топтарының арақатынасы;

б) қоғамға қарсы көріністердің (маскүнемдік, нашақорлық, жезөкшелік және т. б.) саны мен үлес салмағы;

в) рецидивті қылмыстың үлес салмағы;

г) топтық қылмыстың үлес салмағы;

д) кәмелетке толмағандар мен жастар қылмыстарының үлес салмағы;

е) қылмыстың аумақтық таралуы, оның ішінде қалалар мен ауылдық жерлер бойынша;

ж) кезеңдер бойынша неғұрлым кең таралған қылмыстардың арақатынасы (тоқсан, жарты жыл, жыл, үш жыл, бес жыл және т.б.).

19-жаттығу

«Жасырын қылмыстылық» ұғымына анықтама беріңіз. Қылмыстардың бір бөлігі жасырын деңгейде қалуының себептерін атаңыз, қылмыспен күресу тәжірибесі үшін оларды анықтау маңыздылығын көрсетіңіз.

Төменде ұсынылған тізбеден мынадай қылмыс топтарын бөліп көрсетіңіз: а) латенттілігі төмен; б) орташа; в) жоғары.

Қылмыс түрлері: ұрлық; кісі өлтіру; алаяқтық; зорлау; иемдену, ұрлау, теріс пайдалану жолымен ұрлау; қарақшылық; пара алу; денсаулыққа орташа ауырлықтағы зиян келтіру; бұзақылық; кәмелетке толмағандарды қылмыстық әрекетке тарту.

Жасырын қылмыстарды анықтау әдістері (жолдары), оның ішінде: а) азаматтардың өмірі мен денсаулығына қарсы қылмыстарға; б) бөтеннің мүлкін ұрлауға; в) шаруашылық қылмыстарға қолданылады.

Тақырып 3. Қылмыстың себептері мен шарттары

20-жаттығу

Сіздің ойыңызша, әлеуметтік процестер мен факторлардың қылмыстылыққа әсер ету тетіктері қандай: жұмыссыздық, бағаны ырықтандыру, экономикалық санадағы өзгерістер (материалдық игілікке, жеке бастамаға, индивидуализмге бағдарлау), өндіріс көлемінің күрт төмендеуі, «төлемдер дағдарысы», әлеуметтік бағдарламаларға бөлінетін қаражаттың төмендеуі, инфляцияның жоғары қарқыны.

21-жаттығу

Қылмыстылықтың себептері мен жағдайларын: а) әрекет деңгейі; б) мазмұны; в) табиғаты бойынша жіктеңіз.

Өзіңіздің жіктеу опцияңызды ұсыныңыз.

22-жаттығу

Қылмыстылықтың себептері мен жағдайларын түсіндірудің артықшылықтары мен кемшіліктерін келесі теорияларда салыстырыңыз: а) «классикалық мектеп» (Ч.Беккариа, И. Бентам); неоклассикалық теориялар; б) биологиялық, социобиологиялық және психологиялық бағыттар (Ч. Ломбросо, Э. Ферри және т. б.), қазіргі биокримология (Рей Джеффри); в) социологиялық (Р. Мертон және т. б.).

23-жаттығу

Қазіргі жағдайда қылмыстылық заңды ма? Әлеуметтік заңдылықтар қалай көрінеді және оларды қандай факторлар анықтайды? Өз пікіріңізді айтыңыз, «ақпараттық себеп» деген не?

24-жаттығу

Неліктен елдің әр түрлі аймақтарындағы қылмыстылықтың жағдайы (деңгейі), құрылымы мен динамикасы айтарлықтай ерекшеленеді? Үлкен қаладағы халықтың бірлігіне қылмыстылықтың коэффициенті жоғары екенін қалай түсіндіруге болады. Орта және шағын қалаларда не бар?

25-жаттығу

Қазіргі жағдайда қылмыстылықтың жалпы себебі ұғымын қылмыстылықты сақтауға мүмкіндік беретін құбылыстар мен процестердің жиынтығы ретінде тұжырымдаңыз. Облыстарда жалпы әлеуметтік деңгейде қылмыстылықтың алдын алу міндеттері қандай:

- а) халықтың материалдық қамтамасыз етілу деңгейі бойынша әлеуметтік айырмашылықтарды теңестіру;
- б) еңбек сипаты мен оның жағдайларындағы әлеуметтік айырмашылықтарды теңестіру;
- в) аумақтық жоспардағы әлеуметтік айырмашылықтарды теңестіру;
- г) демографиялық саясат.

26-жаттығу

«Қылмыстылықтың себептері» ұғымын тұжырымдап, оларды жіктеңіз.

Төменде қылмыс жасауға әсер ететін кейбір жағдайлардың тізімі келтірілген. Оларды келесі негіздер бойынша топтастырыңыз:

1) көріну ауқымы (деңгейі) бойынша – а) жалпы қылмысқа әсер ететін; б) нақты қылмыстардың жасалуына әсер ететін;

2) мазмұны бойынша – әлеуметтік-психологиялық сипатта; әлеуметтік-экономикалық; идеологиялық, ұйымдастырушылық (оның ішінде құқықтық), өзге де сипатта болады.

Қылмыстылыққа әсер ететін мән-жайлар:

- 1) қылмыстық заңнаманы өзгерту;
- 2) бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы;
- 3) халықтың бір бөлігінің материалдық қамтамасыз етілуінің жеткіліксіздігі;
- 4) ірі қалаларда халық тығыздығының жоғары болуы;
- 5) 14 жастан 17 жасқа дейінгі (қоса алғанда) халық санының өсуі;
- 6) қоғамдық, жеке сананың болмыстан артта қалуы;
- 7) маскүнемдік және уытқұмарлық, есірткіні қолдану;
- 8) отбасы мен тұрмыстағы тәрбиенің, оқу және еңбек коллекторларындағы кемшіліктер;
- 9) менсінбеушілік, өзімшілдік, қоғамды құрметтемеушілік, тартымдылық, паразитизм, ұятсыздық, тәртіпсіздік, жауапсыздық және т. б.;
- 10) құқық бұзушылық профилактикасын ұйымдастырудағы кемшіліктер;
- 11) жауапкершіліктің бұлтартпастығы, жазаны дараландыру қағидаттарын бұзу;
- 12) қоғам мүшелерінің қажеттіліктері мен осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қолда бар материалдық құралдар арасындағы қайшылықтар болып табылады;
- 13) жаппай қалаға көшу, көші-қон процестері салдарынан тұлғаның мінез-құлқын әлеуметтік бақылау мүмкіндіктерінің азаюы; халық топтары ішіндегі дәстүрлі байланыстардың әлсіреуі;
- 14) тұрмыстық, отбасылық және өндірістік жанжалдар;

Топтардың әрқайсысының шеңберінде көрсетілген мән-жайларды: а) қылмыстылықтың (қылмыстың) себептеріне; б) қылмыстылықтың (қылмыстың) жағдайларына жіктеуге тырысыңыз.

27-жаттығу

Төмендегі пайымдаулардың қайсысы сізге ең сенімді және неге ұсынылады:

а) жаратылыстану ғылымдарының қазіргі заманғы дамуы биологиялық, оның ішінде генетикалық (тұқым қуалаушылық), факторлардың қылмысқа, жекелеген қылмыстарға әсері туралы нақты айтуға мүмкіндік бермейді;

б) ғылыми-техникалық революция индустрияландыру, урбанизация, автомобильдер, көші-қон сияқты бірқатар әлеуметтік өзгерістерді сөзсіз тудырады. Олар отбасылық байланыстардың, діннің, мәдениеттің дәстүрлі нысандарын бұзады, нәтижесінде қылмыстың өсуі байқалады;

в) қылмыстылықтың себептерін тек әлеуметтік немесе тек биологиялық тұрғыдан түсіндіру бірдей біржақты. Қылмыстылыққа әсер ететін барлық мән-жайлардың дұрыс арақатынасын табу маңызды;

г) қылмыстылық, ол барлық уақытта және барлық халықтарда болғандықтан, кез-келген қоғамда өмір сүре алмайтын құбылыс.

4-тақырып. Қылмыскердің тұлғасы. Жәбірленушінің жеке басы, виктимологияның криминологиялық аспектілері.

28 жаттығу

Жалпы тұлға ұғымын және жеке тұлғадағы қылмыскердің жеке басын анықтаңыз. Осы ұғымдар арасындағы айырмашылық қандай критерийлер (белгілер) бойынша жүргізілуі керек?

29-жаттығу

Қылмыскердің жеке басының құрылымы қандай екенін түсіндіріңіз. Оның элементтерін құрайтын сипаттамаларды тізімдеңіз.

30-жаттығу

Қылмыскердің жеке басын әлеуметтік қауіптілік дәрежесіне, оның ауырлығы мен белсенділігіне қарай жіктеңіз.

31-жаттығу

Құқық бұзушылар мен заңға бағынатын халық арасындағы айырмашылықты табу үшін егіздердің келісілген немесе келісілмеген мінез-құлқы, тұқым қуалаушылық, дене бітімі, хромосомалық ауытқулар және т. б. сияқты жеке сипаттамаларды зерттеу маңызды екенін түсіндіріңіз.

Жеке тұлғаның қандай қасиеттері негізінен тұқым қуалайды, тәрбиенің әлеуметтік жағдайларына байланысты екенін көрсетіңіз? Бұл қасиеттердің тұқым қуалауға тәуелділігін анықтау үшін қандай егіз жұптарды салыстыру керек?

32-жаттығу

Төменде келтірілген адамның жеке басының қандай белгілері мен қасиеттері осы адамның қылмыс жасауға ықтималының дайындығын көрсетуі мүмкін екенін анықтаңыз:

- жоғары қозғыштық; қызбалық мінез; салмақтылық; көңілді көңіл-күй; әлсіз эмоционалды қозу; қозған күй; өзіне деген сенімділік; сәтсіздік, шыдамдылық; сөйлеу қабілеті; жалғандық; өзімшілдік; ашкөздік; өзін-өзі ұстай білу; зұлымдық; қызғаныш; ұжымшылдық; алдау; қатыгездік; мәдениетсіздік; зияткерлік.

33-жаттығу

Нақты қылмыстық іс бойынша қылмыскердің жеке басы қандай шектеулерге дейін зерттелетінін түсіндіріңіз? Олар қандай нормалармен реттеледі?

Қылмыскердің жеке басын зерттеу шектері белгілі бір қылмыстық іс бойынша және қылмысқа криминологиялық зерттеулер жүргізу кезінде әр түрлі бола ма?

34-жаттығу

К. Е. Алтынбаев, 45 жаста, тау-кен-шахта жабдығы зауытының инженері, ұжымда абырой мен құрметке ие болған, жақсы отағасы, үш баланың тәрбиесіне көп көңіл бөлген.

Бір күні үйге қоңырау шалып, ол әйеліне ерте келетінін және балаларымен циркке бара алатындығын айтқан. Сол күні қатты жаңбыр жауып, тұманға байланысты жолды көру мүмкіндігі шектеулі болады. Өзінің машина жүргізудегі мол тәжірибесіне сүйене отырып (14 жылдан астам) және берген уәдесін орындауға ниет білдіре отырып, К.Е. Алтынбаев машинаны сағатына 80-90 км жылдамдықпен жүргізеді. Бұрылыстардың бірінде «Лада-Веста» көлігінің алдындағы жүргізуші кенеттен баяулатып, бұрылыс сигналын қоспай сол жолды алып, бұрыла бастайды. Машиналар арасындағы қашықтық өте аз болып, К. Е. Алтынбаев «Лада-Веста» автокөлігіне соқтығысуды болдырмау үшін тез арада оңға қарай бұрылады. Бірақ тайғақ жол мен жоғары жылдамдықтың арқасында машинаны тоқтату мүмкін болмады және жолдың шетінде жүргенші адамды көлігінің оң жағымен қағып кетті.

Абайсызда қылмыс жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды сипаттаңыз және жеке тұлға мен жағдайдың рөлін сипаттаңыз.

35-жаттығу

Ахметовтың ісі бойынша төмендегі анықтамамен танысып, келесі тапсырманы орындаңыз:

1. Ахметовтың өмірінің қандай жағдайлары оның адамгершілік қалыптасуына жағымды әсер етуі мүмкін екенін көрсетіңіз.

2. Ахметов жасаған қылмыстардың жағдайына криминологиялық сипаттама беріңіз: бірінші ұрлық, қарақшылық шабуыл, билік өкіліне қатысты зорлық-

зомбылық. Осы қылмыстардың әрқайсысының жеке қасиеттері мен жағдайларын жасаудағы рөлі қандай екенін анықтаңыз.

3. Ахметовпен жеке профилактикалық жұмыс жүргізу кезінде жеке тұлғаның қандай жағымды қасиеттері мен оның өмірбаянының ерекшеліктеріне сүйенуге болады?

Ахметов мас күйінде үйге бет алды. Дүңгіршектен өтіп бара жатып, ол полиция қызметкері Ноғайбековтің бұзақылық әрекеттер жасаған Мусинді қорлауға тырысып жатқанын көрді. Ахметов не болып жатқанын бақылап отырған азаматтар тобына жақындап, олардың бірінің «көмектесу керек еді» деп айтқанын естіді. Ол полиция қызметкерін ұрып жіберіп, бірнеше рет соққы жасап, денсаулығына орташа зиян келтірді және Мусинді алып кетті. Кінәлілерді белсенді қарсылыққа қарамастан патрульдік полиция қызметкерлері ұстады. Оқиғаға қатысушылар мен куәгерлер арасында Ахметовтің таныстары болған жоқ. «Көмек көрсету керек» деп айтқан азамат полиция қызметкері Ноғайбековке бұзақыны ұстауға көмек көрсету қажеттігін айтқан. Бұл түсініктемелер сенімді деп танылды және осы азаматқа қатысты қылмыстық тергеу тоқтатылды.

Ахметов 35 жаста. Білімі 9 сыныпты, мамандығы жоқ, ПИК сантехнигі болып жұмыс істеді, бойдақ. Бұны біз екі рет соттаймыз: ұрлық пен қарақшылық үшін. Қылмыс 17 жасында, ата-аналар арасында үнемі жанжал мен төбелес болған қылмыстары үйден шыққаннан кейін жасалды. Мүгедек әкесі бар, маскүнем, анасы қоғамға жат өмір салтын ұстанды, қоғамдық тәртіпті бұзғаны үшін жауапқа тартылған. Үйден шыққаннан кейін Ахметов қылмыстық жауапкершілікке тартылған тәжірибелі бұзақылардың тобына түскен. Өзінің мойындауы бойынша ол 6 ұрлыққа қатысты, бірақ олардың біреуі үшін ғана сотталған. Қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінде ол жасаған басқа қылмыстар туралы толық жауап берді. Өзінің әрекетін түсіндіре отырып, ол: «отряд бастығы рухани лайықты адам және әділ адам болған. Алдында осындай жасырулар болмаған».

Қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінен мінездеме. Жазасын өтегеннен кейін «мен адал өмір сүргім келді», үйге оралғым келді, бірақ «бәрі бұрынғыдай, тіпті одан да жаман болып кеткен» деп айтқан. Одан кейін таныс әйелінің үйінде бірге тұрған. ТКҚ-ке сантехник болып жұмысқа тұрған.

Ахметов бассейнге барып, негізінен спорттық, шытырман оқиғалы және жануарлар туралы теледидар арналарын көреді. Спирт ішімдіктеріне әуес болмаған, қоғамға қарсы бағыттағы мінез-құлықты адамдардың алшақ болған.

Ахметовті ескі танысы Исаковпен кездескен, олар есірткі тұтынған. Ахметов бұл туралы былай деп түсіндірді: басында қызық үшін тұтынған, содан кейін өзінің тәуелді болып қалғанын байқамай қалған.

Көп ұзамай Ахметов пен Ысқақов қарақшылық үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылды. Жазасын өтеп жатқан Ахметов өзін режимнің қасақана бұзушысы ретінде көрсетті: ол жұмыс істеуден бас тартты, есірткі мен олардың суррогаттарын қолданды, карта ойнады, әкімшіліктің талаптарына бағынбады, оның өкілдеріне ашуланды.

Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған ол тиісті емдеуден кейін есірткіні қолдануды тоқтатты. Жаңа өмір бастауға тырысып, бұрынғы таныс

әйелімен бірге өмір сүруді бастамақ болды, бірақ әлгі әйел одан бас тартты. Ол еріксіз әлеуметке жат өмір салтын жалғастырған анасымен бірге тұрды, әкесі осы уақытқа дейін қайтыс болған еді. Ол бос уақытын негізінен бұрын сотталған және қоғамға қарсы өмір салтын жүргізетін басқа адамдармен өткізді. Ішімдік ішкен. Учаскелік полиция инспекторы Ахметовпен қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінен босатылғаннан кейін соңғы қылмыс жасағанға дейін (5 ай) өткен уақытта 2 рет әңгіме өткізді (біреуі-тіркеу туралы мәселені шешу кезінде, екіншісі – ұсақ бұзақылық үшін қамауға алынғаннан кейін). Ахметовке қатысты бұдан басқа да алдын алу іс-шаралары жүргізілген жоқ.

Ғылыми қызметкермен әңгіме барысында Ахметов өзін «жоғалған» адам деп санайтынын, өмірде ешқандай болашақты көрмейтінін айтқан. Ата-анасына, бірге тұрған әйелге, полиция қызметкерлеріне ашулы.

36 жаттығу

Тұлғаның адамгершілік қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік микро-орта қандай?

Отбасылық емес ішкі ортаның жеке тұлғаның адамгершілік қалыптасуына теріс әсері қандай?

37-жаттығу

Криминогендік жағдайлардың түрлерін атаңыз: а) пайда болу көзі бойынша; б) мазмұны бойынша; в) кінәліге әсер ету сипаты бойынша.

Мұндай жағдайлар қандай рөл атқарады?

5-тақырып. Қылмыстылықтың алдын алудың теориялық негіздері

38-жаттығу

1. Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылықтың алдын алу туралы» № 271-IV Заңын зерделеп, талдаңыз.

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз.

39-жаттығу

1. Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» № 527-IV Заңын зерделеп, талдаңыз.

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз.

40-жаттығуы

Қылмыстылықтың алдын алу түсінігі мен жүйесін анықтаңыз.

Қылмыстылықтың алдын алудың негізгі принциптері қандай және олардың әрқайсысының мазмұнын ашыңыз.

41-жаттығу

Төмендегі анықтамаларды мұқият зерделеп, олардың қайсысы профилактикалық қызмет тұжырымдамасын неғұрлым толық ашатынын көрсетіңіз:

1. Қоғамға қарсы қызмет жолына түсе алатын адамдарды анықтау.
2. Сотталғандарды түзеу, оларға да, басқа адамдарға да ықпал ету.
3. Қылмыстық құқық бұзушылықтарды толық және жылдам ашу, кінәлілерді әшкерелеу және қылмыс жасаған әрбір адам әділ жазаға тартылуы және бірде-бір кінәсіз адам қылмыстық жауаптылыққа тартылмауы және сотталмауы үшін заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету.
4. Халықтың материалдық әл-ауқатын, мәдени деңгейін және әл-ауқатын арттыру.
5. Қылмысты оқшаулау және оған ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою мақсатында билік және басқару органдары, құқық қорғау органдары, қоғамдық ұйымдар мен жеке азаматтар өткізетін іс-шаралар жиынтығы.
6. Қылмысқа қарсы күрес мақсатында ішкі істер органдары өткізетін іс-шаралар кешені.

42-жаттығу

Келесі терминдерді ажыратыңыз: «ескерту», «алдын-алу», «болдырмау», «жолын кесу», «сақтандыру».

Қылмыстың алдын-алу түрлері қандай және олардың мазмұнын ашыңыз.

43-жаттығуы

Сот жүзеге асыратын қылмыстылықтың алдын алу шараларын кеңейтіңіз.

44-жаттығуы

Прокуратура органдары жүзеге асыратын қылмыстың алдын алу жүйесін сипаттаңыз.

45-жаттығуы

Жергілікті атқарушы органдар-әкімдіктер жүзеге асыратын алдын алу шараларының жүйесін жүйелеңіз және оларға түсініктеме беріңіз.

46-жаттығу

Ішкі істер органдары жүзеге асыратын алдын алу шараларының жүйесін схемалық түрде елестетіп, талдаңыз.

47-жаттығу

Елдегі қоғамдық профилактиканың нысандары мен мақсаттары қандай? Қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың қоғамдық алдын-алу жүйесін елестетіп көріңіз.

48-жаттығу

Криминологиялық болжаудың мақсаттары мен әдістері қандай?

49-жаттығу

Октябрь полиция бөліміне Р.Н. Юсуповадан оның көршісі, 1982 жылы туған А. С. Мұханов бұрын қылмыстық жауапкершілікке тартылмағаны, соңғы 6 ай ішінде спирттік ішімдіктерді теріс пайдаланғаны, ұзақ уақыт жұмыс істемейтіні туралы арыз келіп түсті. Ол мас болып, шамамен 20.00-де Р.Н. Юсупова мен В. Е. Носованың жатын бөлмесіне жалаңаш кіріп кеткен.

Тексеру кезінде қоғамдық тәртіпті бұзу фактісі расталды. Сонымен бірге, ол осы кеште досымен кафеде «артық ішкенін» түсіндірді, ол жерден ол бірден үйге келіп, төсекке жатқан. Біраз уақыттан кейін ол өз бөлмесінен дәретханаға шығып, есікті қате ашқан, ол қатты мас болғандықтан бәрін есіне түсіре алмайды. Ол өз кінәсін мойындап, Юсупова мен Носовадан кешірім сұрады. Сонымен қатар, Мұханов үш ай бойы еш жерде жұмыс істемейтінін түсіндірді, өйткені ол штаттарды қысқарту бойынша слесарь болып жұмыс істеген зауыттан босатылған.

Материалды талдағаннан кейін учаскелік полиция инспекторы Мұхановтан мынадай мазмұндағы: «Мен, азамат А.С. Мұханов, бұдан былай қоғамдық тәртіпті бұзбауға және қоғамда жүктелген ережелерін сақтауға, сондай-ақ полицияға қоғамдық тәртіпті бұзушылықтарға қарсы күресте белсенді көмектесуге міндеттенемін» қолхат алған.

Учаскелік инспектордың іс-әрекеттерін олардың заңға және ведомстволық нормативтік актілердің талаптарына сәйкестігі тұрғысынан талдаңыз.

Учаскелік инспектор А. С. Мұхановқа қандай шаралар қолдану қажет.

50-жаттығуы

Колледж оқушылары соңғы 4 жылда 12 қылмыстық құқық бұзушылық жасады. Олардың ішінде: 6 пәтерден ұрлық – төрт оқушымен; 3 – бұзақылық – үш оқушымен; 2 – автокөлікті заңсыз иелену және кәмелетке толмаған баланы топтық зорлау – үш оқушымен.

Екі оқушының есірткі заттарын сатып алу және бір рет пайдалану фактісі анықталды. Оқушылардың спирттік ішімдіктерді қолдануы бірнеше рет анықталды.

Қызмет көрсетілетін аумақта медициналық және заң институттары, механикалық және автомобиль-құрылыс зауыты орналасқан.

Колледж директоры ПБ-не оқушылар арасында тәрбие-алдын алу жұмысына, оның ішінде моральдық-құқықтық тақырыптарға дәрістер циклін және басқа да тәрбие іс-шараларын өткізуге көмек көрсету туралы өтінішпен жүгінді.

Колледж қатысушыларымен дәрістер циклін және басқа да тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастыру кезінде ескерілуі тиіс мән-жайларды және осы жұмысқа тартылуы тиіс адамдар тобын анықтау қажет. Колледж оқушыларымен дәрістер мен әңгімелер тақырыбын әзірлеу қажет.

6-тақырып. Кәмелетке толмағандар қылмыстылығының криминологиялық сипаттамасы және алдын алу

51-жаттығу

1. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» № 591-ІІ Заңын зерделеп, талдаңыз.

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз

52-жаттығу

1. Кәмелетке толмағандар қылмыстылығы туралы криминологиялық түсінік беріңіз.

2. Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылығының алдын алу үшін ішкі істер органдары қандай жалпы алдын-алу шараларын жүзеге асырады?

53-жаттығу

Кәмелетке толмағандардың келесі топтарын криминогендік дәрежеге бөліңіз:

- оқушылар (лицейлер, гимназиялар, жалпы білім беретін мектептер және т. б.);

- өндірісте жұмыс істейтіндер;

- жұмыс істемейтін және оқымайтындар.

54-жаттығу

Осы қылмыстардың қайсысын кәмелетке толмаған қылмыскерлер жиі жасайды (ең аз және аз 3 қылмысты көрсетіңіз):

- бұзақылық;

- зорлау;

- қалта ұрлығы;

- кісі өлтіру;

- пәтер ұрлығы;

- автомобильді немесе өзге де көлік құралдарын ұрлау мақсатынсыз заңсыз иелену (айдап әкету);

- билік өкіліне қатысты күш қолдану;

- алаяқтық;

- пара беру.

55-жаттығуы

Жоғарыда келтірілген мәліметтер негізінде кәмелетке толмаған қылмыскердің жеке басының криминологиялық сипаттамасын келесі әлеуметтік-демографиялық және құқықтық белгілер бойынша жасаңыз: а) жынысы; б) жасы; в) білімі; г) отбасылық жағдайы; д) жұмыспен қамтылуы; е) мүдделері; ж) қылмыс жасағанға дейінгі мінез-құлқы; з) жасалған қылмыстардың негізгі түрлері бойынша контингенттің құрылымы; и) топтық қылмыстарға, оның ішінде ересектердің қатысуымен қатысу; к) рецидив.

Криминологиялық сипаттама жазбаша түрде дайындалуы керек.

56-жаттығу

Қылмыстар көбінесе келесі себептер бойынша жасалады: зұлымдық, өзін-өзі растау, қатыгездік, өзімшілдік, менсінбеушілік, бұзақылық, кек алу және ашулану, басқалармен ынтымақтастық, қызғаныш, мәжбүрлеу, басқаларға еліктеу, беделді заттарға ие болу, есірткі, алкоголь, қызғаныштан қаражат алу.

Осы қозғалардың (мотивтердің) қайсысы тән-14-15 жастағы, 16-17 жастағы, 18-24 жастағы?

Қозғаларды саралау негізінде 14-15 жастағы, 16-17 жастағы және 18-24 жастағы қылмыстық қозғалдың динамикасын сипаттаңыз.

57-жаттығу

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылықтың криминологиялық сипаттамасын беріңіз: жағдайы, құрылымы, динамикасы.

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік жылдарында кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылықта болған негізгі өзгерістерді атаңыз.

58-жаттығу

Кәмелетке толмаған қылмыскердің жеке басының әлеуметтік-демографиялық және моральдық-психологиялық сипаттамаларының ерекшеліктерін көрсетіңіз. Кәмелетке толмаған қылмыскердің жеке басын жіктеуді (типологияны) беріңіз.

59-жаттығу

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылықтың криминологиялық сипаттамасы (жағдайы, құрылымы, динамикасы) ауданда (қалада, сіз тұратын аймақта) және осы әкімшілік-аумақтық бөлініске тән экономикалық, әлеуметтік, демографиялық және басқа процестердің сипаттамалары арасындағы байланысты ашуға және талдауға тырысыңыз.

Соңғы 20, 10, 5 жыл ішінде кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстарға қарсы күрес саласындағы қылмыстық-құқықтық саясатты өзгерту және оның қылмыстың осы түрінің криминологиялық сипаттамасына әсері туралы мәселеге тоқталыңыз.

60-жаттығу

ҚР ҚК 106-бабы бойынша сотталған кәмелетке толмаған Ибрагимов әкесінен ерте қалды. Жалғыз ұлын материалдық кемшілік пен уайымнан құтқарғысы келетін анасы көбінесе баласын қараусыз қалдырып, түнгі ауысымда жұмыс істеді. Ол оның бос уақытын қадағалай алмады, іс жүзінде тәрбиемен айналыспады. Мектепте Ибрагимов қиын жасөспірім болып саналды, көшеде көп уақыт бойы балалармен бірге жүрді, қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасай бастады. Сонымен, ол досымен бірге көшеде Курманов пен Шакабаеваны кездестірді, оларды қорлай бастады, әдепсіз сөздермен балағаттап, қол жұмсады, Шакабаеваны жерге құлаттып алып, басына таспен ұрды.

Ибрагимовтың қоғамға қарсы көзқарастары мен әдеттерін қалыптастыруда қандай жағдайлар шешуші рөл атқарғанын түсіндіріңіз?

Ол жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтың себебі неде?

61-жаттығу

Данияр отбасындағы жалғыз бала еді. Әкесі жүк көлігінің жүргізушісі, анасы дүкенде сатушы болып жұмыс істеген. Данияр өзімшіл, ерке, ештеңеден бас тартуды білмейтін болып өсті. Ерте жастан бастап ол қалағанның бәрін алды: қымбат заттар, компьютер, смартфон, ойын консольдері және т.б. 14 жасында ол мотоцикл сатып алды. Данияр өзінің құрдастары – оныншы сынып оқушылары арасында көшбасшы рөліне ұмтылды, бір жағынан одан асып түскендерге қатал әрі дөрекі болды. Жиі қақтығыстар төбелеске айналды. Даниярдың ата-анасы жәбірленушілерді екі рет көндірді, олардың ұлы жеңіл және орташа ауыр дене жарақатын келтірген, оларға қомақты ақша төлеп, полицияға мәлімдемеді. Данияр өзінің жазасыздығына, ең бастысы – ақшаның қуатына сенді.

Ата-анасы жұмыста болған кезде Данияр балаларды пәтерге жиі алып келетін, қымбат заттарымен мақтанғанды ұнататын. Мұнда олар алкоголь ішіп, карта ойнады. Кезекті ішкеннен кейін Данияр достарына «желмен жарысу» үшін көршісінен көлік ұрлауды ұсынды. Данияр есікті ашуға тырысқанда, көлік иесі Мұратов жүгіріп келіп, олардың дереу кетуін талап етті, әйтпесе ол полиция шақырады. Данияр Мұратовты жұдырығымен ұрды, ал ол құлаған кезде оны аяғымен тепкілеп, ауыр дене жарақатын салды. Келесі күні ата-анасына болған жағдай туралы ештеңе айтпастан, ол үйде 100000 теңге алып, Мұратовтың әйеліне барып, полицияға хабарламауды сұрай бастады, бірақ Мұратова ақша алмады және оның әрекеттері үшін жауап беру керек екенін айтты. Содан кейін Данияр Мұратовтың көлігіне барып, оны өртеп жіберді. Көлік жанып кетті.

Мәселенің жағдайына сүйене отырып, 16 жасар Даниярдың Қылмыстық жолмен жүруінің себептері мен шарттарын атаңыз, жасөспірімнің қажеттіліктерін, құндылық бағдарларын, оның мінез-құлқының қозғамын (мотивация) анықтаңыз.

62-жаттығу

Кәмелетке толмағандардың қылмыс жасауына ықпал ететін жағдайлардың тізімімен танысыңыз және оларды белгілі бір қылмыстың себептері, себептері немесе жағдайларына жатқызыңыз:

- 1) кәмелетке толмаған баланың ата-анасының еңбекке жарамсыз өмір салты;
- 2) отбасындағы тәрбиенің кемшіліктері;
- 3) мектептегі тәрбие ақаулары;
- 4) қылмыс жасаған кездегі мас болу жағдайы;
- 5) ата-аналардың идеялық тұрақсыздығы;
- 6) өндірісте кәмелетке толмағандармен нашар тәрбие жұмысы;
- 7) отбасындағы бауырмалдық үрдістері;
- 8) құқық қорғау органдарының (сот, прокуратура, ПО) жұмысындағы кемшіліктер);

9) кәмелетке толмағандарды ересек адамдардың қылмыстық әрекетке, маскүнемдікке, нашақорлыққа, құмар ойындармен айналысуға тартуы;

10) кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы және олардың бос уақытының ұйымдастырылмауы;

11) тауарлық-материалдық құндылықтар сақталатын объектілердің нашар қорғалуы;

12) жеке көшелерде, үйлердің кіреберістерінде жарықтың болмауы;

13) оқу орындары мен кәсіпорындарда жастарды құқықтық тәрбиелеу жөніндегі жұмыс деңгейінің төмендігі;

14) кәмелетке толмаған баланы тәрбиелеудің «асыра қамқорлық» жағдайлары;

15) кәмелетке толмаған баланың ақыл-ой кемістігі;

16) психиканың ауытқулары (психопатия, инфантилизм, невротикалық реакциялар);

17) физикалық кемшіліктер;

18) қоғамға қауіпті іс-әрекет жасау кезіндегі шамадан тыс жұмыс істеу, қатты жүйке толқуы;

19) жас психологиясының ерекшеліктері, сыни ойлау, еліктеуге бейімділік, ересек болып көріну ниеті;

20) кәмелетке толмаған адамды күштеп (пайдакүнемдік) бағдарлау;

21) жәбірленушінің құқыққа қарсы мінез-құлқынан туындаған қатты жан толқуы;

22) сәнді (беделді) тауарларды сатып алуға ақшаның болмауы;

23) спирттік ішімдіктерді сатып алуға қаражаттың болмауы;

24) кәмелетке толмаған адамның материалдық қамсыздандырылмауы негіздер болып табылады.

Бұл жағдайлар әрдайым бір ғана сапада бола ма?

Жіктеу белгілі бір дәрежеде шартты, өйткені белгілі бір уақытта және белгілі бір адамға қатысты себеп болатын нәрсе, басқа жағдайларда қылмыс жасаудың шарты немесе себебі болуы мүмкін.

63-жаттығу

Кәмелетке толмаған Махметов қиын жасөспірім, нашар оқиды, мектепте сабақ оқымайды, үлкендерге дөрекі. Үйде кейде түнді болмайды, бұл ата-анасын алаңдатпайды. Анасы мен әкесі үнемі еш жерде жұмыс істемейді, мас болып, ұлын қылмыстық жолмен алған заттарын сатуға мәжбүр етеді. Махметов 28 жастағы қарақшылық үшін бұрын сотталған Жүнісовпен байланыста болады. Оның өтініші бойынша Махметов дүкеннен бірнеше рет азық-түлік ұрлады, ол үшін Жүнісов оны «марапаттады».

Махметовтің өмірінің қандай жағдайлары оның моральдық қалыптасуына жағымсыз әсер етуі мүмкін екенін көрсетіңіз.

Махметовтің жеке қасиеттері мен жағдайларының заңсыз әрекеттерін жасаудағы рөлі қандай екенін анықтаңыз.

Махметовке қандай шаралар қабылдау керек?

64-жаттығу

Қаладағы кәмелетке толмағандар қылмыстылығының жай-күйін зерделеген топ қылмыспен күресті үш проблемада қарастырады: 1) қылмыстың ерте профилактикасы; 2) тергеу және істерді сотта қарау процесінде жазаның бұлтартпастығы қағидатын іске ұдайы жүргізу; 3) рецидивті қылмыстың алдын алу жағдайында табысты болады деген қорытындыға келді.

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмысқа қарсы күрестің әр мәселесінің мазмұнын ашыңыз. Осы мәселелерді шешу құзыретіне кіретін мемлекеттік органдарды (қоғамдық ұйымдарды) атаңыз. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес осы органдардың қызмет шекарасын белгілеңіз.

Құқық қолдану қызметінің әр субъектісінің жұмыс формалары мен әдістері қандай? Бұл проблемаларды шешу кәмелетке толмағандардың қылмыстылығын азайту үшін жеткілікті ме?

7-тақырып. Есірткінің заңсыз айналымына байланысты қылмыстың криминологиялық сипаттамасы және алдын алу

65-жаттығуы

1. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 10 шілдедегі «Есірткі, психотроптық заттар, олардың аналогтары мен прекурсорлары және олардың заңсыз айналымы мен теріс пайдаланылуына қарсы іс-қимыл шаралары туралы» № 279 Заңын зерделеп, талдаңыз.

2. Құқық қолдану практикасы үшін Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 10 шілдедегі «Есірткі, психотроптық заттар, олардың аналогтары мен прекурсорлары және олардың заңсыз айналымы мен теріс пайдаланылуына қарсы іс-қимыл шаралары туралы» № 279 Заңының мәнін анықтаңыз.

66-жаттығу

Ішкі істер органдарының есірткіні тарату тізбегіндегі келесі адамдарға қатысты жеке профилактиканың негізгі бағыттарын тұжырымдаңыз:

Есірткінің заңсыз айналымын (ЕЗА) ұйымдастыратын және басқаратын адамдар. Бұрын сотталған қылмыстық билік органдары ЕЗА саласында жақсы бағдарланған және үлкен ақшаға ие. ЕЗА-мен операцияларды өздері жүргізбейді.

Көтерме сатушылар (делдалдар). Олар өндірушілерден және оларды өсіретін адамдардан үлкен мөлшерде сатып алумен айналысады. Ұйымдастырушылармен бірге қылмыстық топтың негізін құрайды. Есірткіні өздері қолданбайды.

Делдалдар. Олар есірткі партияларын көтерме саудагерлерден сатып алумен, бөлшектеп өлшеп-ораумен және бөлшек саудагерлерге өткізумен айналысады. Көбінесе есірткіні тұтынушылар болып табылады, тасымалдаушылар мен контрабандашылар ретінде әрекет етеді.

Тасымалдаушылар, соның ішінде контрабандашылар. Негізінен есірткіні тұтынушылар, транзиттік жолаушылар, көлік құралдарына қызмет көрсететін персонал, кездейсоқ адамдар.

Бөлшек сатушылар. Тікелей есірткі сататын адамдар. Есірткі дайындау және тұтыну бойынша қылмыстық тәжірибесі, қылмыстық байланыстары кеңейген.

Притондардың ұстаушылары. Есірткіні тұтыну үшін үй-жайларды ұйымдастырады немесе ұсынады: жеке пәтер, үй, коттедж. Әдетте, бұрын сотталған адамдар есірткіні тұтынушылар бола алады, оларды сатумен және тасымалдаумен айналысады.

Тұтынушылар. Оларға бұрын сотталған адамдар, кәмелетке толмағандар және ерлер мен әйелдер, шоу-бизнес өкілдері және т. б. жатады.

Нашақорлар. «Нашақорлық» диагнозымен наркодиспансерлерде және ПО-да есепте тұрған адамдар.

67-жаттығу

Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 10 шілдедегі «Есірткі, психотроптық заттар, сол тектестер мен прекурсорлар және олардың заңсыз айналымы мен теріс пайдаланылуына қарсы іс-қимыл шаралары туралы» № 279 Заңының 32-б. негізінде «Есірткі, психотроптық заттар, сол тектестер мен прекурсорларды тұтынатын адамдарды анықтау» - өзіне қатысты Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарына және өзге де уәкілетті мемлекеттік органдарына немесе денсаулық сақтау органдарына ұйымдардан немесе жекелеген азаматтардан есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, сол тектестерді заңсыз тұтынатыны не есірткіден масаң күйде екені туралы ақпарат келіп түскен адам медициналық куәландырылуға жатады.

Есірткіні тұтынатын адамдардың келесі айрықша сыртқы белгілеріне сүйене отырып, олар қолданатын есірткі түрін анықтауға тырысыңыз:

1. Беттің сырты бозғылт, әжімдері көп. Шашы сұр, сынғыш. Керемет арық, терінің түсі сарғыш. Тістер қара, тырнақтар сынғыш. Оқушылардың сілекейі үнемі шығып тұратыны байқалады. Қолдарындағы тамырлар тығыздалған, қолдарда ғана емес, сонымен қатар аяқтар мен мойында «қара» жолдары көрінеді. Орынсыз мінез-құлық - тіршіліктен бас тарту және қатты ұйқышылдыққа бейім.

2. Бет-жүзі күлкіге, құбылмалы көңіл-күйге бейімдігі, жүрістің, сөйлеудің бұзылуы, беттің қызаруы (немесе бозаруы), қарашықтардың кеңеюімен, қабақтың қызаруымен сипатталады. Үнемі аштық пен шөлдеу сезімі тән.

3. Бетінде сәл бөртпе, мұрын тесіктері қызарған, бүкіл дененің физикалық әлсіздігі, беттің шамадан тыс бозаруы бар. Қатты тітіркену, ашкөздік, параноидтық сандырақ, көру және есту галлюцинациясы, жүрек айну, тәбеттің болмауы.

4. Бетінде, денеде іріңді бөртпе бар, терісі бозғылт, сұрғылт көптеген дақтарымен жабылған. Тілі жарықтармен жабылған. Қабағы мен саусақтардың дірілдеуі байқалады. Дауысы қарлыққан, әлсіз. Тамырлары ондаған нүктелі іздермен себілген.

5. Бет-әлпеті мағынасыз күйзеліспен, қимылдардың импульсивтілігімен, ұйқының қажетсіздігімен, үнемі толқумен сипатталады. Терлеуі жоғарылаған, терісі бозарған, қарашықтары кеңейген, ерні құрғақ. Жағдайы біраз уақыттан кейін апатиялық, көңілсіздік, маникальды болып өзгеруі мүмкін.

68-жаттығу

Төмендегі анықтаманы оқып шығыңыз, ондағы жағдайларды талдаңыз, оларға баға беріңіз және нашақорлық негізінде жасалған қылмыстардың жалпы және жеке алдын-алу бойынша іс-шаралар жоспарын жасаңыз.

Анықтама

Жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу, қылмыстарды тергеу, өңірдегі жағдайды талдау процесінде мынадай мән-жайлар анықталды:

Өткен жылы ішкі істер бөлімі қызмет көрсететін аумақта есірткілік қозу жағдайында, әсіресе кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың саны айтарлықтай өсті.

Нашақорлыққа қарсы күрес, оның ішінде салауатты өмір салтын насихаттау қанағаттанарлықсыз ұйымдастырылған.

Жол-патрульдік полициясының бекеттері мен маршруттарының орналасуы спирттік ішімдіктер сататын орындардың, барлардың, дәмханалардың, мейрамханалардың, түнгі клубтардың, дискотекалардың және т. б. орналасуын қажетті шамада ескермеген.

Шағын ауданда орналасқан колледждердің жұмысын тексеру оқушылар арасындағы тәрбие жұмысындағы келесі олқылықтарды анықтады:

а) оқушылар өткен жылы түрлі қылмыстар жасады, олардың кейбірін әкімшілік жасырған, соның ішінде шешіну бөлмелерінен ұрлау, бұзақылық, қоғамдық тәртіпті бұзу қылмыстары бар;

б) оқушылардың өндірістік практика кезінде есірткіге мас болуының бірқатар фактілері анықталған;

в) оқушылардың есірткі заттарын сатып алу және медициналық емес пайдалану фактілері анықталған;

г) колледжде тәртіп пен ішкі тәртіп талаптары үнемі бұзылады. Коменданттың өз міндеттеріне немқұрайлы қарауына байланысты бұл мектептің ғимараты кейде ашық қалады, оған бөтен адамдардың ену жағдайлары байқалды.

Құрамында есірткі бар дәрілерді сақтау режимін және оларды азаматтарға беру тәртібін тексеру кезінде бірқатар дәріханаларда бұл препараттар жабдықталмаған жерде сақталатыны және оларды дәрігердің рецептісіз және жалған рецептілер бойынша босату фактілері ашылғаны анықталды.

69-жаттығу

Қазақстан Республикасының аумағында есірткі құралдарының, психотроптық және күшті әсер ететін заттардың заңды айналымы саласында қылмыстар жасаудың негізгі тәсілдері:

1. Арнайы рецептілік бланкілерді қолдан жасау және жеке тұтыну үшін есірткіні және күшті әсер ететін заттарды заңсыз алуға не есірткі құралдарын қолдан дайындауға жалған құжаттар жасау.

2. Құрамында күшті әсер ететін және психотроптық заттар бар дәрілік препараттардың, тағамдық қоспалардың, анаболикалық стероидтердің және спорттық тамақтанудың контрабандасы. Мәселен, осы заттарды Қазақстан Республикасының кеден аумағы арқылы өткізу кезінде құқық бұзушылық

жасаудың кең таралған тәсілдерінің бірі тауарларды номенклатура, тауар позициялары, мақсаты, шығу тегі және т. б. бойынша дұрыс емес декларациялау болып табылады.

3. Есірткі құралдарын ұрлау.

Осының негізінде есірткінің заңсыз айналымына қарсы іс-шаралардың нақты жоспарын жасаңыз.

70-жаттығуы

Есірткі заттарын сақтайтын орындарды қылмыскерлер мұқият бүркемелеп, ерекше тапқырлық танытатыны белгілі. Сонымен қатар, олар есірткінің мөлшерін, сондай-ақ олардың ерекшеліктерін ескереді. Ішкі істер органдарының қызметкерлеріне қарап тексеру (тінту) кезінде статистикалық деректер бойынша қылмыскерлер есірткі құралдарын, психотроптық, күшті әсер ететін және улы заттарды тасымалдау және сақтау кезінде жиі жүгінетін орындарға ерекше назар аудару қажет.

Мұндай орындарды автомобильде, теміржол вагонында, тұрғын үй-жайларда, үйге іргелес аумақта, денесінде, ұсталған адамның киімінде атаңыз.

71-жаттығу

Схема ретінде есірткінің заңсыз айналымына байланысты қылмыстың құрылымын суреттеңіз.

72-жаттығу

1. Оқушылардың нашакорлануының алдын алуда және мектептерде, басқа да оқу орындарында есірткі құралдарын таратуда ішкі істер органдарының оқу орындарымен өзара іс-қимылы қалай жүзеге асырылатынын айтыңыз.

2. Халықтың нашакорлықтың алдын алуға қалай қатысатынын мысалдармен көрсетіңіз (сіздің аймағыңыздың мысалында).

3. Ел аумағында есірткінің таралуының негізгі арналарын атаңыз.

8-тақырып. Зорлық-зомбылық қылмыстылығының криминологиялық сипаттама және алдын алу

73-жаттығуы

1. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы «Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Заңын зерделеп, талдаңыз».

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз.

74-жаттығуы

Синициналардың күйеуі мен әйелі үш жас баланың ата-анасы бола отырып, жүйелі түрде мас болып, жанжалдар шығарған, балаларды қараусыз қалдырған, антисанитариялық жағдайда жартылай аш ұстаған. Үш жыл бойы көршілер

Синициннің қоғамға қарсы мінез-құлқына қатысты учаскелік полиция инспекторына және пәтер иелері кооперативіне жүгінген.

Алайда, учаскелік инспектор сенім әңгімесін жүргізумен ғана шектеліп, ал ПИК басшылығы азаматтардың өтініштеріне назар аударып, жауап бермеген. Басқа достарымен болған тағы бір төбелес кезінде Синицин анасын қорғауға тырысқан үш жасар ұлының денсаулығына ауыр зиян келтірген.

Синицин отбасында зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алу үшін учаскелік полиция инспекторы, ПИК төрағасы, Синициннің жұмыс орнының басшылығы қандай шаралар қабылдауы керек.

Қандай қоғамдық ұйымдар Синицин отбасындағы тұрмыстық қақтығыстардың алдын алып, сол арқылы қылмыстың алдын алуы мүмкін және болуы керек еді?

75-жаттығуы

Тілеуов некесін бұзып, бұрынғы әйелімен бірге пәтерін ауыстырғанға дейін тұруды жалғастырады. Олардың арасындағы жанжалдар жиілеп кетеді. Солардың бірінде Тілеуов әйеліне денсаулығына жеңіл зиян келтірді. Осы оқиғадан кейін олардың өмірінде ештеңе өзгерген жоқ, өйткені пәтерді ауыстыру және кету мүмкін болмады. Жарты жылдан кейін Тілеуов тағы да оның денсаулығына зиян келтірді, сот мойындағандай, жәбірленушінің заңсыз әрекеті салдарынан зардап шеккен.

Тілеуовтың қылмыс жасауына тікелей ықпал еткен жағдайларды көрсетіңіз.

Тілеуов жасаған қылмыстардағы оның жеке қасиеттері мен жағдайларының салыстырмалы рөлін бағалаңыз.

76-жаттығуы

Қасқырбаев – 29 жаста, бойдақ, ата-анасымен бөлек пәтерде тұрады. Білімі орта техникалық. «Водоканалсбыт» бірлестігінде техник болып жұмыс істейді. Жұмыс орнынан мінездеме оң. Сонымен қатар, тұрғылықты жері бойынша бірнеше рет мас күйінде дау-дамай ұйымдастырған. Ұсақ бұзақылық үшін екі рет әкімшілік жауапкершілікке тартылған. Денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіргені үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылды (ҚР ҚК 107-б.).

Қылмыс келесі жағдайларда жасалды: кешке жеңіл мас күйінде ол жаңа су құбырын орнатуға көмектескен досынан үйіне оралды. Үйінің кіреберісінің алдында тұрған орындыққа отырды да, ұйықтап кетті. Осы уақытта терезеден біреу жанып тұрған темекісін лақтырып жібергенде Қасқырбаевтың жағаның артына түседі. Оны шығарып, сөндіргеннен кейін, ол ашық терезесі бар пәтердің орнын анықтап, аяқ киімін шешіп алғаннан кейін сол пәтердің есігін қағады. Есікті көршісі ашты, ол онымен бұрын да жиі жанжалдасатын. Қасқырбаев оның бетінен екі рет бәтеңкемен ұрды да, үндеместен үйіне кетті.

Қасқырбаевтың қылмыс жасауына ықпал еткен себептер мен жағдайларды көрсетіңіз.

Қасқырбаевқа қатысты «Водоканалсбыт» бірлестігінің әкімшілігі мен қоғамдық ұйымдарына қандай алдын алу шараларын ұсыну керектігін анықтаңыз.

77-жаттығуы

27 жастағы Смолин пәтерден салмақты таяқ алып, біреуді ұру үшін көшеге шықты. Ол пайда болуы мүмкін құрбандарын аңдып, үйдің жанында тұрған машинаның артына тығылып тұрды. Смолин шабуыл жасаған жасөспірімдер тобы өтті. Ол алты жасөспірімді ауыр таяқпен ұрып, полиция келгенде ғана тоқтады. Тая жегендердің бірі ауруханада бас сүйегінің сынуы салдарынан қайтыс болды.

Айқайға жүгірген жақын маңдағы үйлерден жүгіріп келген адамдар Смолинді тоқтатуға батылдары жетпеді, тек «жедел жәрдем» мен полиция шақырумен шектелді.

Тергеу барысында Смолиннің ұзақ уақыт қалалық психиатрда психикалық науқас ретінде есепте тұрғаны анықталды.

Бұл жағдайда шара қолданбаған азаматтардың «араласпау» позициясының криминологиялық мәні неде екенін түсіндіріңіз? Олар заңды жауапкершілікке тартыла ма?

Осындай жағдайларда азаматтардың мінез-құлқы қандай болуы керек?

Мұндай жағдайларда қалалық психиатрия қызметі тарапынан психикалық аурулары бар адамдардың бақыланбауына байланысты прокуратура органдарының араласуына жол беріле ме?

Психикалық ауытқулары бар адамдар тарапынан зорлық-зомбылықтың алдын алудың қандай ерекшеліктері бар?

78-жаттығуы

Битюгов, 37 жаста, екінші рет үйленген, әйеліне тиесілі пәтерде тұрады. Бірінші некеден 9 жасар ұлы бар. Білімі 9 сынып, мамандығы бойынша слесарь-сантехник. Ата-аналары жоқ. Бұған дейін бұзақылық үшін бас бостандығынан айыру орындарында екі рет жазасын өтеген. Психоневрологиялық диспансерде созылмалы маскүнем ретінде есепте тұрған. Күндердің бірінде ол жалақы алып, достарымен үйде ішімдік ішкен. Әйелі жалақыдан қалған ақшаны жасырған. Таңертең ерте Битюгов, ақша таппай, әйелінен алкоголь сатып алуды талап ете бастайды. Алайда ол одан үзілді-кесілді бас тартады. Ашуланған ол қолына түскен үтіккі әйеліне қарай бірақ лақтырады. Үтіктің өткір бұрышы әйелінің маңдайына тиіп, сол жерде тіл тарпай кетеді. Оған қарамастан ол киініп, әйелі жасырған ақшаны тауып алып, бір бөтелке арақ сатып алады. Алкогольдік мас күйінде үйге оралып, ол ванна бөлмесінде әйелінің мәйітін бөлшектеп, чемоданға салып, үйден шығады. Көшеде оны полиция қызметкерлері ұстайды.

Битюговтың әлеуметке қарсы көзқарастары мен әдеттерін қалыптастыруда қандай жағдайлар шешуші рөл атқарғанын түсіндіріңіз?

Ол жасаған қылмыстың себебі неде?

79-жаттығуы

Ата-аналар мен ерлі-зайыптыларда, қылмыстық және маргиналды топтарда тұрмыстық салада және демалыс уақытында зорлық-зомбылықты қалыптастыруға ықпал ететін жағдайлар қандай?

Әйелдердің зорлық-зомбылық қылмысының ерекшеліктері қандай?

80-жаттығуы

С.А Мырзахметов, Н.В. Мырзахметовамен тіркелген некеде тұрып, әр түрлі отбасылық-тұрмыстық себептер негізінде жүйелі түрде ұрып-соғып, денсаулығына өзге де зиян келтірді, ол бірнеше рет жәбірленушіге елеулі физикалық және психикалық азап әкелді, сондықтан азап шегу сипатына ие болды.

Осылайша, 2018 жылдың қазан айында сағат 23 шамасында Мырзахметов мас күйінде әйелімен болған жанжалдың нәтижесінде оны ұрып-соғып, еденге құлатып, денесінің әртүрлі бөліктеріне бірнеше рет тепкілеп, денесін көгертіп, денсаулығына зиян келтірді.

2018 жылдың желтоқсан айында кешкісін өз үйінде масаң күйде бола тұра, қызғаныштың негізінде әйелін ұрып-соғып, бетіне жұдырықпен бірнеше рет соққы жасады, аяғынан және денесінің басқа бөліктеріне соққы беріп, зардап шегушінің өкпесін денсаулықтың қысқа мерзімді бұзылуынсыз сол жақ сүт безінің, сол жақ иықтың, сол жақ жамбастың, сол жақ бөксенің көгеруі түрінде зақымдады.

2019 жылғы наурызда кешке үйде масаң күйде болған Мырзахметов дұшпандық қарым-қатынас негізінде бетіне жұдырықпен соққы бере бастады, жерге құлатты, Н.В. Мырзахметова еденге құлаған кезде оны аяғымен арқасынан теуіп, қолымен кеудесінен ұра бастады, соның нәтижесінде жәбірленушіге бас миының жабық жарақаты, бас миының шайқалу құбылысы, көз жанарының асты-жақ аймағының, жауырын арасында жарақаттануға себеп болды.

Сот отырысында жауап алынған сотталушы Мырзахметов сотқа Мырзахметовамен некеге бес жыл бұрын тіркелгенін айтты. Бастапқыда қарым-қатынас жақсы болды, ол әйеліне тапқан ақшасын берді, алкогольді тек мереке күндері пайдаланды. Болашақта қарым-қатынас нашарлай бастады, өйткені сотталушының айтуынша, ол отбасылық өмірге, баланың туылуына дайын емес еді. Тар тұрмыстық жағдайлар, бір бөлмелі пәтерде тұру оған жұмыстан кейін демалуға мүмкіндік бермеді. Нәтижесінде Мырзахметов сотқа некені бұзу туралы арыз берді, бірақ сот некені бұзбай, татуласу мерзімін тағайындады.

С.А. Мырзахметов 1995 жылы туған, толық емес орта білімі бар, бұрын сотталған:

Берілген жаттығу сюжетімен танысқаннан кейін, осы қылмыстың жасалуына ықпал еткен себептер мен жағдайларды анықтаңыз, атап айтқанда, келесі жағдайлар тобын көрсетіңіз:

А) С. А. Мырзахметовтың жеке басына.

Б) Қылмыс жасаудың жағдайлары мен себептеріне.

Тұрғын үй проблемаларының криминологиялық маңыздылығы неде екенін түсіндіріңіз.

81-жаттығу

Жеке тұлға туралы мәліметтермен танысыңыз және осы адамдармен жеке профилактикалық жұмыс жүргізу жоспарын жасаңыз:

А) Мукушева 30 жаста, білімі толық емес орта, тұрмыста емес, жұмыс істемейді (жұмыс орны бойынша оң сипатталған), Қарағанды қаласы, Карбышев көшесі, 5 мекенжайы бойынша тіркеусіз тұрады, бұрын сотталмаған, психоневрологиялық және наркологиялық диспансерлерде есепте тұрмайды, АИТВ жұқтырған болып табылады, гепатитпен ауырады. Мукушева ұзақ мерзімді жүйелі алкогольді теріс пайдаланумен байланысты қоғамға жат өмір салтын жүргізді, бірнеше рет әкімшілік жауапкершілікке тартылды, тұрғылықты жері бойынша теріс сипатталады. Бұрынғы бірге тұратын Мұсаевпен кезекті ішімдік ішкен кезде досымен кездесті. Олар алкогольді жиі ішетін, олардың арасында қақтығыстар болған, оның барысында Мусаев Мукушеваны ұрған. Мукушева келесі жағдайларда қылмыс жасады. 20 қазан 2018 ж. 12 сағат 30 минуттан 16 сағат 00 минутқа дейінгі кезеңде, Мусаевпен бірге тұрған жалдамалы пәтердің бөлмесінде Мукушева алкогольдік масаң күйде бола отырып, жеке дұшпандық қарым-қатынастар негізінде туындаған жанжал барысында (кенеттен Мусаев оған себепсіз ашуланып, кеудесіне, ішіне және арқасына қолмен және аяқпен соққы бере бастады), жәбірленушінің өмірлік маңызды органдарының орналасқан жері - Мұсаевтың кеудесіне ас үй пышағымен кемінде бір соққы және сол жамбас аймағына кемінде екі соққы жасаған. Мұсаевтың өлімі оқиға орнында 2018 жылғы 19 қыркүйекте сағат 14.00-ден 16.00-ге дейін Мұқышеваның жоғарыда көрсетілген іс-әрекеттерінің нәтижесінде орын алған.

Б) Жедел жәрдем қызметкері жедел көмек көрсету үшін келген көп қабатты үйдің пәтерлерінің бірінен пышақ жарақатын алған ер адамның мәйіті табылғанын хабарлады. Оқиға орнына жедел-тергеу тобының қызметкерлері шықты. Олар қоңырау шалған пәтерде табылды: ас үйде еденде ер адамның қанды денесі және көрші бөлмеде ұйықтап жатқан бірге тұратын әйел табылды.

82-жаттығу

Жазғы кезеңде курорттық қала аумағында зорлаудың (сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттерінің) алдын алу жоспарын жасаңыз.

83-жаттығуы

Зорлық-зомбылықтың алдын алудың ең тиімді нысандары қандай? Жауапты негіздеңіз (мысалдар).

84-жаттығуы

Зорлық-зомбылықтың арнайы криминологиялық алдын алудың негізгі бағыттары қандай?

85-жаттығуы

Зорлау үшін жазасын өтегеннен кейін қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінен босатылған адамның мінез-құлқының болжамын жасау үшін қандай ақпарат алу керектігін анықтаңыз.

9-тақырып. Меншікке қарсы қылмыстардың криминологиялық сипаттамасы және алдын алу

86-жаттығуы

Бұрын ұсақ ұрлық жасағаны үшін үш рет сотталған Ковалев 2019 жылдың 23 тамызында «Богатырь» дүкенінде ер адамның күртесін жасырын ұрлауға тырысқан, бірақ оны сатушылар ұстап алады. Сол жылдың 28 тамызында ол "CityMoll" СОО-да 2 қабатта орналасқан бутиктің сөресінен әйелдер сөмкесін ұрлап, "CityMoll" СОО-ның 1 қабатында орналасқан «Аян» азық-түлік супермаркетіне кіріп, 22000 теңге сомасына азық-түлік ұрлағаны.

Ковалевтің жеке қасиеттері мен жағдайларының әр қылмысын жасаудағы рөлі қандай екенін анықтаңыз.

Сіздің ойыңызша, Ішкі істер органы Ковалев тарапынан қылмыс жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды жою үшін қандай алдын алу шараларын қолдануы керек. Құрастырыңыз.

87-жаттығуы

Бұрын алаяқтық үшін сотталған Қазкеев жеке автокөлік ұйымының коммерциялық директоры болып жұмыс істеді. Ол облыс бойынша ең тиімді рейстерді ұсынғаны үшін жүргізушілерден жүйелі түрде пара алды. Бухгалтердің көмегімен ол үнемі жүргізушілерге жалақы төлемей, айырмашылықты өз пайдасына өзгертті. Ол ай сайын салық төлеуден жалтарған, табыс туралы декларацияда ол әрдайым төмен табыс деңгейін көрсеткен. Жұмыстан босатылған жүргізушілердің бірінің шағымы бойынша салық инспекторына үлкен мөлшерде пара берілді.

Қазкеевтің қылмыс жасауына тікелей ықпал еткен жағдайларды көрсетіңіз.

Келтірілген деректер бойынша Қазкеевтің жеке тұлғасына тән тұрақты әлеуметке қарсы бағыттағы пайда табу сипатын атауға бола ма?

Қазкеевті мінез-құлқында қылмыстық кәсіпқойлықтың қалдық құбылыстары көрінетін қауіпті қылмыскерлер қатарына жатқызуға бола ма?

88-жаттығуы

Тұрақсыз экономикалық жағдай мен жұмыссыздықтың өсуіне байланысты пәтерлерді жалға беру саласындағы алаяқтық санының өсуі Нұр-Сұлтанда тіркелген («Монолит» компаниясының хабарламасына сілтеме жасай отырып). Хабарламада айтылғандай, соңғы жарты жылдағы жұмысын талдау кезінде компания бірқатар жаңа тенденцияларды атап өтті: атап айтқанда, негізінен эконом-класты пәтерлерді жалға беруге мамандандырылған және клиент туралы дереу ұмытып кететін бір күндік фирмалардың пайда болуы; сонымен қатар жеке маклер санының өсуі, олардың арасында көптеген жұмысшылар пайда болды. Сонымен қатар, сарапшылар соңғы айларда «Монолит» компаниясы quar-TIR шоуларында ұрлықтың бірнеше рет әрекеттерін тіркеді, бір күндік фирмалардың агенттері тез ақша табу үшін үйге кез-келген адамды әкеледі, ал қырағылықты жоғалтқан иелері сөмкелерін, несие карталарын, қолма-қол ақшаларын жоғалтады.

Сондай-ақ, басқа компаниялар агенттерінің «монолитке» меншік иелеріміздің пәтерлеріне массаж және өзге де қызметтер салондарын орналастыру ұсыныстарымен жүгінулерінің саны өсуде.

Осы жағдайларды талдау негізінде жалпы және жеке алдын-алу бөлімдерін бөліп, қылмыстың осы түрлерін болдырмауға бағытталған іс-шаралар жоспарын жасаңыз.

1. Алаяқтықтың алдын-алу жоспарын жасаңыз.

2. Меншікке қарсы қылмыстардың алдын алу бойынша ішкі істер органдары (құрылымдық бөлімшелер) қызметінің ерекшеліктерін атаңыз.

3. Меншікке қарсы қылмыстардың алдын алу бойынша ішкі істер органдарының алдын-алу жұмыстарының негізгі түрлерін атап өтіңіз.

4. Қала шегінде пайдакүнемдік қылмыстың себептері мен жағдайларының әсерін 1 жылға бейтараптандыру жөніндегі іс-шаралар айқындалсын. Қала шегінде 1 жылға профилактикалық әсер етуге жататын, пайдакүнемдік қылмыс жасауды нақты күтуге болатын адамдардың санаттарын анықтау.

10-тақырып. Экстремистік және террористік бағыттағы қылмыстардың алдын алу және криминологиялық сипаттамасы

Жаттығулар 89

1. «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі № 416 Заңын зерделеп, талдаңыз.

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз

90-жаттығу

1. «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы № 31 Заңын зерделеп, талдаңыз.

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз.

91-жаттығу

1. «Террористік тұрғыдан осал объектілердің терроризмге қарсы қорғалу жүйесіне қойылатын талаптарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 3 сәуірдегі № 191 қаулысын зерделеп, талдаңыз

2. Оның құқық қолдану практикасы үшін маңыздылығын анықтаңыз.

92-жаттығу

Халыққа қауіп төндіретін жарылғыш құрылғылар, жарылғыш заттар және басқа да заттар табылған кезде полиция қызметкерінің іс-қимыл алгоритмін жасаңыз.

93-жаттығу

1. Зерттелген материалға сүйене отырып, адамдардың мінез-құлқына тән белгілерді – террористік қауіптің ықтимал тасымалдаушыларын бөліп көрсетіңіз.

2. «Терроризмге қарсы күрес субъектілері» сызбасын жасаңыз.

94-жаттығу

Террористік акциялардан қоғамдық тамақтану кәсіпорнының күнделікті қауіпсіздігін қамтамасыз ету жоспарын жасаңыз.

95-жаттығуы

Қала күнін мерекелеуге арналған мерекелік іс-шараларды өткізу кезінде нұсқауда ІО қызметкерлерінің алдына қала аумағында террористік актілер жасауға жол бермеу мақсатында террористік қауіп-қатердің ықтимал тасымалдаушыларына ерекше назар аудару, осы санаттағы барлық күдікті азаматтардың құжаттарын тексеру міндеті қойылды. Сол күні учаскелік полиция инспекторы Омаров өз әкімшілік учаскесінің аумағында екі азаматты тоқтатады. Олардың құжаттары болмады. Бұл жағдайда учаскелік полиция инспекторының құқықтық негіздері мен тәртібі қандай?

96-жаттығу

«Экстремизм», «радикализм» және «терроризм» ұғымдарының этимологиясын талдаңыз. Олардың арасында қандай байланыс бар? Бұл құбылыстар немен байланысты? Олардың табиғатында не бар?

97-жаттығу

Жағдайдың сипаттамасын оқыңыз. Нұров пен Ахмедулиннің әрекеттерін анықтаңыз. Олардың жеке басын және мінез-құлқының қозғамын (мотивациясын) талдаңыз.

Бұған дейін сотталған Нұров пен Ахмедулин қаланың атқарушы билігі базарлар мен әуежайда қылмыстық заңсыздықты болдырмау үшін бірқатар шаралар қабылдағанына наразы. Қолдан жасалған жарылғыш құрылғы (СВУ) жасайды, қолдан жасалған жарылғыш құрылғы целлофан пакетіне салынып, вокзал маңындағы алаңда орындыққа қалдырылды. Келесі күні таңертең Нүркенова целлофан пакетін тауып, оның ішіндегісін бөлшектей бастады. Жарылыс болды, нәтижесінде Нүркенова оқиға орнында қайтыс болды, ал 13 жолаушы жарақат алып ауруханаға жеткізілді.

С.Қ. Алтайбаев

Қылмыстылықтың себептері туралы теориялар және оның алдын алу

Жаттығулар жинағы

Теруге тапсырылды _____ ж. Басуға қол қойылды _____ ж.

Шартты. б. т. 2. Ғл.-басл. 2 б.

Офсетті басылым. Офсетті қағаз. Формат 60×84¹/₁₆.

Тапсырыс № _____. Тираж 50 дана. Бағасы келісімді.

ҚР ІІМ Б.Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының баспаханасында басылды
Қарағанды қ., Ермеков көшесі, 124